

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ

У статті зроблено аналіз муніципальної, благодійної, філантропічної та меценатської допомоги на українських землях в литовсько-польський період. Доведено, що саме в XIV – XVII ст. відбувається юридичне оформлення норм державної соціальної допомоги на засадах гуманізму, що знайшло відображення в основних правових документах тієї доби. На селі піклування про бідних, немічних, сиріт та старців було покладено на сільські громади, у містах цим займались муніципалітети та православні братства. Благодійність була притаманна також українському козацтву.

Соціально-економічні зміни, які відбулись в Україні з проголошенням незалежності, курс держави на створення соціальних служб для молоді, становлення різноманітних соціальних організацій змушує звертатись до багатого історичного досвіду соціальної роботи в минулому. Формування системи державно-муніципального опікування, юридичне її оформлення на українських землях припадає на литовсько-польський період, що й обумовлює актуальність теми дослідження.

Із середини XIV ст. українські землі були розділені між різними країнами: Польщею (Галичина), Угорщиною (Закарпаття), Молдавським князівством (Буковина), Кримським ханством (південний схід і південь, Крим). Більша частина сучасної території України знаходилась у складі Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ). Люблінська унія Литви і Польщі 1569 р. створила єдину державу – Річ Посполиту. Українські землі перебували під впливом Польщі до 1654 р., коли відповідно до Переяславської угоди Лівобережна Україна увійшла до складу Росії, а Правобережна та частина Західної залишилась за Польщею. **Метою даної статті** є аналіз системи державно-муніципальної допомоги і підтримки, обцинного опікування, приватної благодійності, філантропії та меценатства на українських землях у XIV – першій половині XVII ст.

Проблема соціальної допомоги на українських землях у литовсько-польську добу, на жаль, поки що є недостатньо висвітленою у вітчизняній історіографії. При написанні роботи авторкою використовувались дослідження соціологічного, культурологічного та історичного спрямування, роботи вітчизняних та закордонних дослідників. Серед них слід виділити працю з історії соціальної роботи А.Г. Горілого [1]. Автор, крім іншого, торкається питання розвитку соціальної допомоги в литовсько-польську добу. Історії соціальної роботи присвячені праці А.Д. Григор'єва, К.В. Кузьміна [2], [3]. Аналізуючи основні етапи розвитку соціальної роботи в Росії, вони наводять факти стосовно соціальної допомоги на українських та білоруських землях. Крім того, авторкою застосовані праці із соціальної роботи за редакцією В. Полтавця, І.Д. Звереві, в яких дослідники дають стислу характеристику соціальної допомоги братств та українського козацтва [4], [5]. Також при написанні статті авторкою використовувались праці науковців, які вивчали окремі сфери муніципальної, соціальної, громадської допомоги, філантропії та меценатства на українських землях у досліджуваний період. Отже, узагальнюючих праць з визначеної проблеми не було, що і обумовлює необхідність даного дослідження.

З початком Литовського періоду на українських землях були розповсюджені чотири основні форми (системи) допомоги та підтримки нужденних: церковно-монастирська система, світська (приватна) благодійність, обцинне опікування нужденними на селі, державно-муніципальна система допомоги та взаємодопомоги. Основні напрямки діяльності держави і суспільства у сфері допомоги були ті ж самі, що і в Західній Європі – профілак-

тика бідності та боротьба з проявами соціальної патології. Бідність могли викликати різні причини: невміння вести господарство, погані кліматичні умови, війни, пожежі тощо. Одним із законодавчих актів у ВКЛ, який мав вирішувати проблему бідності, були статті Уставу замків, держав і дворів Сигізмунда Августа, які передбачали в голодні роки пільги селянам «как и в данинах разных, так и в работе, и в подводах», а також «потерпевшим от пожаров». «Устави на волоки» (1557 р.) передбачали звільняти від покарання тих селян, які не сплатили податків через пожежу, хворобу годувальника [2, с. 320]. В Уставі зазначено, щоб у таких селян худобу не забирали за рахунок податків. У Росії такий указ про відстрочку боргу з'являється пізніше, у 1560 р.

Законодавство ВКЛ у справі соціальної допомоги нужденним знаходилося на рівні загальноєвропейського. Основні напрямки цієї допомоги були зафіксовані юридично в трьох Литовських статутах 1529 р., 1566 р., 1588 р. Так, у статті 10 Розділу XI Статуту 1529 р. заборонявся продаж у рабство вільної людини в голодні роки, коли жебракування набувало найбільшого поширення. Стаття 11 Розділу XI надавала волю челяді, яку під час голоду господар не міг прогнати. Цього не було в нормативно-правових актах інших держав. У Росії указ, який дозволяв відпускати на волю під час голоду сім'ї на прокорм без оформлення «відпуску на волю», з'являється тільки у 1603 р. під час трирічного голоду в правління Бориса Годунова [6, с. 122]. До профілактичних заходів проти бідності населення слід віднести практику видачі охоронних грамот («залізних листів») великого князя Литовського на термін до 3 років шляхтичам, купцям та іншим збіднілим людям, крім євреїв.

Ідеї гуманізму, що мали розповсюдження в Європі в епоху Середньовіччя, не обійшли і ВКЛ. Це особливо яскраво проявилось в судочинстві. Згідно зі Статутом 1588 р., (ст. 57, розділ IV) бідному, убогому чи вдові суд призначав безкоштовного адвоката (його послуги були в той час досить дорогі). Система покарання до маргінальних прошарків населення також була набагато м'якшою, ніж в інших країнах Європи. Так, заборонялось притягати до кримінальної відповідальності дітей та підлітків; було введено заборону смертної кари для вагітних жінок; більш сувора, ніж в Європі, відповідальність на злочин проти жінок; встановлення юридичної відповідальності шляхтичів за вбивство простолюдина; дітовбивство тощо [1, с. 17].

Гуманізм передбачав і відповідальність за виконання норм поведінки в суспільстві. У Великому князівстві Литовському, як і в Західній Європі, існував ряд законів, які забороняли професійне жебрацтво. Це статті Судебника Казимира IV Ягеллончика 1468 р., статутів ВКЛ 1529 р., 1566 р., 1588 р., спеціальний наказ короля Польського та великого князя Литовського Яна Казимира 1653 р. про жебраків та бідних. Бідні люди (голта – неофіційна назва найбідніших категорій населення) поділялись на декілька категорій. Найбідніші – «лежні люди» (ті, що були колись чиншевими чи кріпаками). Їх наказано було гнати з будь-якого населеного пункту. За надання притулку такій людині селян карали, городян штрафували на 40 грошей литовських. Близько до голоти знаходились «бобилі» («кутники», «коморники») – безземельні селяни, які нічого не мали та жили в чужих будинках за дах над головою (в кутах чи коморках). З «людей лежних», «бобилів», «кутників» та «підсусідків» найчастіше формувалась категорія «будників» – найманих робітників, що працювали на лісних промислах феодалів. Жили в будах, отримували платню, їжу, спецодяг (шапку, рукавиці) [7, с. 67].

Магістрати відігравали значну роль у будівництві та утриманні шпиталів та богаділень, які значною мірою утримувались за рахунок приватних пожертвувань. Литовські статuti передбачали захист прав сиріт та малолітніх. Так, уперше рік неосудності (7 років) вказано у Судебнику 1468 р. У статуті 1529 р. зазначено, що «ест лета дорослые: младенцу осмнадцать лет, а девице пятнадцать лет». Також цей статут закріплював права неповнолітніх. Слід зазначити, що в Росії така градація з'явилась тільки у 1669 р.

Законодавство ВКЛ передбачало заходи щодо надання допомоги в професійному навчанні дітей бідних прошарків суспільства. У першій половині XVI ст. в «Уставі замків, держав і дворів» Сигізмунда Августа передбачалось «брати у селян синів та віддавати у навчання ремеслу з тим, щоб вони потім були корисними для замків та дворів господських» [8, с. 122]. Розвивалась освіта серед єврейського населення. Про єврейські школи є згадка в «Жалованій грамоті Литовського великого князя Олександра-Вітовта литовським євреям» від 1 липня 1388 р. Багато євреїв навчалось за кордоном за рахунок меценатів. Проте в історії ВКЛ, як і в історії європейських країн, були періоди цькування євреїв. Так, статут ВКЛ 1529 р. (ст. 6, розділ XI) забороняв євреям мати закупів та невільників. Статут 1566 р. (ст. 4, розділ XII) приписував євреям носити тільки визначений одяг, забороняв мати в неволі християн. Стаття 9 розділу XI статуту 1588 р. забороняла євреям займати будь-які посади.

Велике князівство Литовське було однією з небагатьох держав, де жінки мали значні права. Статути передбачали компенсацію шляхтянці за нанесення їй ран або словесної образи (безчестя); штраф за вбивство був удвічі більшим, ніж для чоловіків того ж стану. За зґвалтування жінки чи дівчини, незалежно від стану, насильник мав понести смертну кару. Стаття 9 розділу III статуту 1529 р. надавала право жінці на володіння родовим спадком. Але основне право жінок привілейованих станів – це право на придане та «вено» – забезпечення чоловіком для своєї дружини грошової суми, вдвічі більшої за суму приданого [2, с. 324].

Законодавство ВКЛ забезпечувало допомогу аномальним особам. Глухі, німі та сліпі були юридично правоздатні і були одним з основних об'єктів соціальної допомоги. Їх права з часом постійно розширювались та оформлялись юридично. Якщо ця людина була із заможної родини, за нею мали право наглядати родичі. Бідні божевільні утримувались у закритих закладах. Якщо божевільний тікав і чинив злочин (крадіжку, вбивство), кримінальну кару ніс той, хто мав його стерегти. Божевільного, який вилікувався, а потім знову захворів і вчинив убивство, карали на смерть, бо вважалось, що він мав остерігатись повторного захворювання і прийняти відповідні заходи (наприклад, тримати при собі сторожа). Для лікування хворих при православних церквах діяли лічниці, а також практикували «бербери» – перукарі, які були водночас і лікарями. Крім того, для лікування аномальних хворих існували спеціальні лікарі, відповідно до тогочасних досягнень медичної науки [3, с. 31].

Законодавство ВКЛ, місцеві органи міського та сільського самоврядування велике значення приділяли питанням профілактики та боротьби з проявами соціальної патології, такими, як пияцтво, проституція та інфантицид. Одним з основних завдань центральної та місцевої влад була боротьба з незаконним виробництвом горілчаних виробів. Багато в цій справі залежало від правителя. Так, згідно з літописами, під час правління литовських князів Ольгерда, Вітовта, Ягайла правляча еліта відносились до пияцтва презирливо, бо князі самі вели тверезий спосіб життя і вимагали того ж від підданих. Зате Свидригайло був «перхлив и пьяницей обжорливым», і, згідно з літописами, оп'яніння було його звичайном станом [8, с. 213].

Статутом 1529 р. було заборонено незаконний продаж спиртних напоїв. З появою та швидким розповсюдженням горілки в Європі (XVII ст.) почалось століття пияцтва. Магістрати міст намагались протидіяти незаконному продажу спиртних напоїв, проте найчастіше марно. В Речі Посполитій шляхтичі нав'язували селянам обов'язкову купівлю спиртних напоїв, заохочували пияцтво. Навіть Орден єзуїтів, котрий проголошував скромне життя та утримання, не забороняв під час свят випити лишку.

На рівні держави та органів місцевого самоврядування були передбачені заходи для боротьби з проституцією. Статут 1588 р. закликав воєвод, старост та місцевих урядників виявляти дівчат легкої поведінки та карати їх відрізанням вух, носа, губ,

вигнанням з населеного пункту. Якщо дівчат ловили на цій справі вдруге, їх могли скарати на смерть. Не дивлячись на положення статуту 1588 р. про сувору кару за згвалтування, шляхтичі під впливом алкоголю гвалтували жінок, що впадали їм до вподоби. Не відставали від них і святі отці. Як свідчать церковні хроніки, в Турові святі отці до того допились, що пустились у блуд, тому князю Костянтину Острозькому прийшлося втрутитися і самому наводити порядки в місті. Парафіяни Камінця у 1589 р. вигнали свого священика за недостойну поведінку [9, с. 498].

З часом покарання за розгульне життя стало більш ліберальне, хоча формально закон «про спокушення» і зберігав силу. Вже у XVIII ст. як у Польщі, так і в Росії за прелюб не карали, а навпаки, розпустою займалися при королівських та царських палацах. Це було навіть модно. Законодавство ВКЛ враховувало і проблему інфантицида. Жінок, що таким чином згубили своїх чи чужих дітей, карали на смерть, часто через спалення живцем.

Основні напрямки розвитку приватної благодійності в литовсько-польську добу були обумовлені соціально-економічними, ідеологічними, військовими та соціокультурними вимогами суспільства. Приклад подавали перші особи держави. Так, дружина Ягайла Ядвіга у 1397 р. при Празькому університеті заснувала бурсу для студентів з литовських земель, виділивши на її утримання значні кошти. Членами різних православних братств були князі Острозькі, Олельковичі, Радзівілли, Сапеги тощо. В маєтку князя Острозького діяла перша в Україні друкарня. В кінці XVI ст. приватне друкарство стає значною частиною соціокультурного життя ВКЛ. З середини XVI ст. на землях Речі Посполитої все більшого значення набуває дворянська благодійність, дружини багатих вельмож займаються утриманням та освітою сиріт та дітей з бідних родин. Стало звичкою брати на виховання дівчаток з родин збіднілої шляхти. Вони навчались разом з рідними дітьми танцям, етикету; їх забезпечували одягом та харчами, а згодом видавали заміж з немалим приданим [5, с. 19].

Отже, правову основу системи державно-муніципального опікування на українських землях було закладено Литовськими статутами 1629 р., 1566 р., 1588 р., іншими нормативно-правовими актами. Ця система була побудована на засадах гуманізму і покликана допомагати всім нужденним.

Крім муніципальної допомоги, на українських землях у XIV – першій половині XVII ст. соціальну допомогу надавали сільські громади. Їх допомога була дуже важливою, якщо врахувати, що в зазначений період більша частина українців мешкала в сільській місцевості. Сільські громади на українських землях відігравали значну роль як органи місцевого самоврядування з профілактики бідності, допомоги нужденним та в боротьбі з проявами соціальної патології.

Сільська громада, зберігаючи певну спадкоємність з давньоруською общиною, відігравала роль станової організації селянства та регулювала всі аспекти його життєдіяльності. В сільській місцевості, де мешкала більша частина населення Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, питання соціальної допомоги нужденним регулювались інструкціями місцевих сеймиків та постановами сейму Речі Посполитої. Одним з основних став акт, який забороняв бездомним хлопам перехід з місця на місце. Про них мали подбати господарі. Кількість бідних зростала в голодні роки. Значною зоставалась допомога нужденним у формі милостині, яка була шляхом порятунку (згідно з християнською релігією). Крім того, люди вірили, що коли їх спіткає біда, їм допоможуть так само, як вони допомагали нужденним. Роздачею милостині супроводжувались свята та поховання, а також поминки [2, с. 330].

У справі профілактики бідності продовжувала використовуватись «толока» – виконання господарських робіт членами общини в господарстві одного з селян (старців, вдов та малолітніх сиріт). Людей часто збирали для швидкого збору хліба, будівництва оборонних споруд, фортець, мостів чи доріг. Згідно з неписаними законами

моралі, при виконанні толоки жодна зі сторін не брала на себе зобов'язань, але той, хто отримав допомогу, при необхідності мав відповісти тим самим. Форми толоки були найрізноманітнішими: навозна, дровяна, будівнича, сінокісна, збиральна. Общинна допомога також надавалась при надзвичайних ситуаціях: пожежах, масових захворюваннях скоту, повенях. За допомогу не платили, проте по закінченню робіт щедро пригощали, влаштовували ігри та танці. Кожне нове покоління сприймало толоку як необхідність, тому вона тривала навіть у ХХ ст. [4, с. 21].

Серед традиційних форм взаємодії членів громади між собою і з членами сусідніх громад були храмові свята – день посвяти діючої церкви. До цього свята готувалися всі односельці як до своєї форми громадського огляду та гостинності. В цей день будь-який перехожий, який завітає до будь-якої оселі, мав бути гостинно прийнятий та почастований стравами. Тому громада дбала, щоб у цей день біля кожного двору була особлива чистота. Для бідних сімей виділялися кошти на те, щоб привести в порядок оселю та дворище. Ці традиції продовжують зберігатися до нашого часу. Більше того, можна навіть говорити про те, що вони дали життя таким новим формам соціальної роботи в умовах територіальної громади, як День міста, День довкілля, Свято вулиці тощо [10, с. 20]. Не забувала громада про своїх бідних односельців під час великих релігійних свят. Звичай збирати продукти під час освячення паски для нужденних був започаткований саме в сільських громадах. На свято Миколая з громадських фондів виділялися гроші на придбання одягу та солодощів для дітей-сиріт.

Роль общини як органу місцевого самоврядування на селі щодо профілактики бідності, допомоги нужденним і в боротьбі з проявами соціальної патології у XIV – XVII ст. значно зросла. Ще з часів Київської Русі збереглося поважне ставлення до старців. Поступово визначилися основні форми общинного опікування старцями: почергове годування по хатах, віддача нужденного на повне утримання одного з членів сільської общини, видача допомоги (в основному «натурою»), спеціальне виділення землі за рішенням сільської общини («косячки» для заготівлі сіна), відправка старців у богоугодні заклади тощо. Багато з форм общинного опікування старцями відносилось і до дітей (почергове годування сиріт у сім'ях, віддача прийомним батькам, общинне опікування «вихованцем», котрий мав господарство від померлих батьків). У більшості сіл створювалися сирітські ради чи призначався сирітський суддя, які мали дбати про сиріт та вдів. В окремих громадах навіть створювався фонд убогих та сиріт, з якого виділялися кошти на допомогу нужденним. Не останнє слово громада мала й при призначенні опікунів для сиріт. Основним критерієм для визначення опікунства вважались не лише родинні зв'язки, а й уміння вести господарство, щоб зберігати і примножувати спадок сиріт. Якщо, на думку громади, опікун не справлявся зі своїми обов'язками, сирітська рада порушувала питання про його заміну [1, с. 23].

Сільська громада також опікувалася освітою молодого покоління. Учителів оплачувала громада і, в окремих селах, двірський маєток. Для керівництва шкільним фондом обиралася шкільна рада, що вела нагляд за вчителями й організацією навчального процесу. До складу ради входили представники церкви, переважно священик, представники школи – директор або найстарший за віком учитель і представники громади, котрі вибиралися громадською радою у кількості від двох до п'яти чоловік. Вимагалось, щоб раз на місяць учителі звітували перед шкільною радою про стан справ у школі, відвідування учнями занять. За невідвідування чи інші порушення, що їх допускали учні, представники ради могли накладати стягнення на батьків чи опікунів [7, с. 25].

Сільська громада несла відповідальність за дотримання моральних норм поведінки односельчан. Вона мала турбуватися, щоб ночами люди не вешталися по селу, щоб батьки та опікуни посилали своїх дітей до школи і в церкву, а вчителі належно виконували свої обов'язки, щоб були шановані неділі та свята. Танці у свята

могли починатися після вечірнього богослужіння. На забавах мав бути спокій і порядок, за що відповідав господар двору, на якому проходила забава. Штрафи за порушення цих приписів ішли у фонд убогих громади. Чіткі вимоги ставилися до громадської старшини в питанні запобігання пияцтву. Корчми і шинки, як правило, розташовували ближче до окраїни села. Вони мали закриватися о десятій годині вечора. Громада також користувалась правом вигнання з села осіб, котрі своїм способом життя викликали порушення певних моральних норм [11, с. 68].

Специфічним різновидом громад в Україні виявилися церковні братства, які брали активну участь у розв'язанні багатьох соціальних проблем своїх членів і тогочасного українського суспільства: вони допомагали бідним, вдовам, сиротам, хворим, будували церкви, друкарні, шпиталі, оберігали пам'ятки історії, культури, викупували бранців із татарсько-турецької неволі. У відкритих ними школах виховували молодь у дусі людинолюбства, побожності, милосердя [12, с. 47].

Запорізька вільна республіка започаткувала самобутні філантропічні заклади та соціальну опіку над нужденними. По всій Україні створювалися благодійні установи для старих воїнів, що були водночас і лікарнями, і притулками, і громадськими осередками для тих, хто не міг працювати. Запорізькі козаки завжди гостинно ставилися до заїжджих і захожих людей, любили мандрівників. Таким був звичай у запорожців, якого вони дуже суворо дотримувалися. В Запоріжжі будь-який бажаючий міг жити в курені, їсти, пити, не висловлюючи вдячності за гостинність. Там ніхто не смів докоряти старій людині, що вона даремно їсть хліб. Одинокі козаки жили у бурдюках, які завжди і для всіх були відкритими. Коли господар помешкання йшов куди-небудь у степ, він залишав на столі продукти харчування. У бурдюк міг зайти будь-який мандрівник. Господар зустрічав гостя як рідного батька, оскільки поряд не було ні родичів, ні друзів [5, с. 18].

Накопичення певних матеріальних статків у руках козацької верхівки спонукало її до благодійництва. Не тільки гетьмани, а й полковники, козацька старшина будували церкви, монастирі, шкільні споруди. У 1620 р. Петро Конашевич-Сагайдачний разом з усім Військом Запорізьким записався до Київського Богоявленського братства, матеріально допомагав Київській братській школі. Цей аспект діяльності гетьмана сприяв національному відродженню українського суспільства, оскільки Київська братська школа (з 1632 р. – колегіум) була осередком виховання національно свідомої української молоді, розвитку культури, оберегом національних українських традицій. У діяльності Запорізької Січі виразно простежувалися два провідні напрями суспільної опіки, що мали місце в Україні в епоху Відродження: особиста благодійність і громадська (державна) при збереженні та заохоченні філантропічної функції церкви.

Отже, система державно-муніципального опікування на українських землях у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої була наближена до загальноєвропейського взірця, розвивалась у різних напрямках, передбачала підтримку бідних та немічних. Статути ВКЛ, інші нормативно-правові акти, постанови муніципальних органів містили ряд умов і норм по передбаченню бідності, захисту прав маргінальних прошарків населення, а також визначали покарання за професійне жебрацтво та асоціальну поведінку, що відіграло значну роль у профілактиці соціальних патологій. Світська благодійність активно підтримувалась державою. Сільські громади не тільки наглядали за порядком на селі та чинили суд, а також дбали про немічних, нужденних, сиріт та вдів, опікувались вихованням та освітою молодого покоління, боролися з проявами соціальної патології на селі. Окремий внесок у розвиток благодійності та меценатства зробили українські православні братства та козаки, які фінансували розвиток української освіти, культури, підтримували церкву, що не тільки допомогало нужденним, а й сприяло національному та культурному відродженню українського суспільства. Автором не розглянуто церковну благодійність цієї доби, що може слугувати окремою темою дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні / Горілий А.Г. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 68 с.
2. Григорьев А.Д. История социальной работы до н. XX в. : учебн. [для студ. высш. учебн. завед.] / Григорьев А.Д. – Минск : Тетра Системс, 2006. – 462 с.
3. Кузьмин К.В. История социальной работы за рубежом и в России : учебн. [для студ. высш. учебн. завед.] / К.В. Кузьмин, Б.А. Сутырин. – М. : Центрполиграф, 2001. – 362 с.
4. Соціальна робота в Україні: перші кроки / [авт. тексту В. Полтавець]. – К. : Грані-Т, 2000. – 236 с.
5. Соціальна робота в Україні / [І.Д. Зверева, Г.М. Лактіонова]. – К. : Вища освіта, 2004. – 254 с.
6. Власов П.В. Благотворительность и милосердие в России / Власов П.В. – М. : Мысль, 2001. – 345 с.
7. Котляр М. Шляхами віків: довідник з історії України / [упоряд.: М. Котляр, С. Кульчицький та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 297с.
8. Хрестоматія з історії середніх віків / [упоряд. В.М. Духопельніков та ін.]. – К. : Освіта, 1998. – 387 с.
9. Полонська-Василенко Н. Історія України-Русі. Ч.1 / Полонська-Василенко Н.. – К. : Либідь, 1993. – 583 с.
10. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді / Безпалько О.В. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 170 с.
11. Основи соціальної роботи : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. Бондаренко, І.М. Грига. – К. : Наукова думка, 2004. – 174 с.
12. Андрієнко Л.Б. Братські школи в Україні XVI – XVII ст. / Л.Б. Андрієнко // Навчальна школа. – 1990. – № 11. – С. 45-47.

Л.А. Рощина

Социальная помощь на украинских землях в литовско-польский период

В статье сделан анализ муниципальной, благотворительной, филантропической и меценатской помощи на украинских землях в литовско-польский период. Доказано, что именно в XIV – XVII ст. происходит юридическое оформление норм государственной социальной помощи на основах гуманизма, что нашло свое отображение в основных правовых документах этого периода. В селах забота о бедных, немощных, сиротах и стариках была возложена на сельские громады, в городах этими вопросами занимались муниципалитеты и православные братства. Благотворительность была присуща также украинскому казачеству.

L.O. Roshchina

Social Help on Ukrainian Earths in the Lithuanian-Polish Period

In the article the analysis of municipal, eleemosynary, philanthropic and patron of art help on Ukrainian earths in the Lithuanian-Polish period is done. It is proved, that exactly in XIV – XVII st. There is legal registration of norms of state social help on the bases of humanism, that found the reflection in the basic legal documents of this period. In villages the anxiety about poor, feeble, orphans and old men was laid on rural masses, in a town in these questions the municipalities and orthodox fraternities were engaged. Charity was inherent also to Ukrainian the cossacks.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2009.